

Erdoğan och »den djupa staten«

Text: Joel Assarsson

UNDER DET SENASTE året har utvecklingen i Turkiet skapat allt fler nyhetsrubriker, inte minst efter statskuppöversöket i mitten av juli. Att försöka lista ut den definitiva sanningen om vad som hände vid kuppöversöket, och vem som var drivande till det, är en gigantisk uppgift som knappast kommer lösas sittandes här Sverige. Om en sådan sanning någonsin dyker upp återstår att se, men det är inte en kommunistisk roll att sitta och vara konspirationsteoretiker, även om statskupper av sin blotta natur alltid är mer eller mindre konspiratoriska.

Men Turkiet har under de senaste åren sen startskottet för kriget i Syrien satt sig själv i mitten av en geopolitisk härva, och balanserar mellan världens

supermakter samtidigt som man aktivt deltar i ett angreppskrig mot Syrien och Irak med sina egna intressen i första rummet. För att analysera situationen korrekt bör man därför försöka sätta sig in i den intrikata väv som är Turkiets interna konflikter och försöka reda ut vad det är för motiv som styrt skeendena, och vilka konsekvenser det haft och kommer ha för politiken på ett internationellt plan.

FÖR ATT BÖRJA FÖRSTÅ situationen i Turkiet bör man förstå det politiska landskapet och de idéströmningar som dominerade landet under stora perioder av 1900-talet. Grundandet av Turkiet som republik 1923 innebar att landet omvandlades enligt de kemalistiska principerna, döpt efter den

turkiske nationalhjälten Mustafa Kemal Atatürk.

I hjärtat bestod principerna av turkisk nationalism, republikanism och aktiv sekularism – Turkiet skulle omvandlas från den politiska och ekonomiska efterblivenhet som det Osmanska Riket lämnat efter sig till en modern västerländsk nationalstat.

Denna utveckling tog sig olika uttryck under olika perioder i landet, och särskilt perioden under kalla kriget innebär en intressant och viktig utveckling. För att skydda landet mot såväl en sovjetisk invasion som mot kommunister på hemmaplan upprättas en intern beredskap – kontragerillan –

inom den turkiska militären för att med våld i första hand motarbeta den inhemska vänsterrörelsen.

När Turkiet på slutet av 50-talet hamnar i ekonomiska svårigheter sen de amerikanska ekonomiska bidragen från Marshallplanen och Trumandoktrinen tagit slut, så utgör den anti-kommunistiska militärorganisationen navet för Turkiets första militärkupp när den folkvalda högerpopulistiska regeringen störs 1960. Regeringen hade antytt planer att knyta ekonomiska band med Sovjetunionen, och anklagelsen mot regeringen i de efterföljande rättegångarna är enkel – den hade brutit mot konstitutionens kemalistiska principer.

GENOM 1970-TALETS vänsteruppsving och efterföljande period av politiskt våld som fulländas med statskuppen 1980 så utvecklas i Turkiet det som

kallas den djupa staten – informella maktstrukturer inom polis, militär och rättsväsende, där kontragerillan återigen utgör en central organisation.

Vad som skiljer den djupa staten från en allmän korruption är att den åtminstone från utsidan har visat sig sammanhållen i att bekämpa det som ansetts vara nationella hot, vare sig det har varit arbetarrörelsen, islamister eller kurdiska separatister. Därmed har också den djupa staten karaktäriserats som ideologiskt sammanhållen bakom nationalismen och sekularismen.

Interna konflikter

SEDAN RECEP TAYYIP Erdogan parti AKP tillträdde till makten 2002 så har den turkiska regeringen befunnit sig i konflikt med det militära ledarskapet och den djupa staten, mycket på grund av att den sekularism som varit utbredd inom militären har kommit i konflikt med AKP:s mer eller mindre islamistiska hållning, och det är en maktkamp som Erdogan hittills har vunnit. Genom två kritiska rättsprocesser mellan 2008-2011 så har AKP brutit ner den djupa staten, och det med populärt stöd.

För många människor innebär rättsprocesserna en förhoppning om uppgörelse med den korruption och historia av rättsövergrepp som funnits i landet, och likhet inför lagen även för de militärer, poliser och domare som berikat sig utifrån sin maktposition i den formella och den djupa staten.

I SLUTÄNDAN KAN MAN inte påstå att förhoppningen har infriats, utan det som har hänt är snarare att situationen blivit mer komplicerad

än någonsin. Jämte den traditionellt sekulära militärmakten och AKP:s regeringsmakt pratar man nu också om den parallella staten, med vilket man menar den islamistiska Gülenrörelsens inflytande i statsapparaten.

Fethulla Gülen är en muslimsk predikant som sedan 1997 är bosatt i USA, och hans rörelse var från början var en av Erdogan allierade. Sedan kemalisterna inom staten pressats tillbaka så placerades många av hans följare på viktiga statliga positioner, men efter protesterna mot Erdogan 2013 och att Gülenrogna åklagare drivit en stort korruptionsärendet mot viktiga politiker i AKP-regeringen samma år, så har de två gått skilda vägar.

Alltsedan detta har regeringen jagat gülenisterna inom statsapparaten, samtidigt som man i viss mån har gått kemalisterna inom militären till mötes genom att återuppta och intensifiera kriget mot kurderna.

DET ÄR GÜLENRÖRELSEN som Erdogan direkt riktade skulden för sommarens kuppöversök mot, och den omedelbara följden är att utrensningarna av regeringskritiska röster både inom och utanför staten har nått nya höjder.

Omedelbart så häktades närmare 16 000 människor, främst soldater och personer inom rättsväsendet. Runt 8 000 av dessa arresterades sedan, varav 103 av dessa var generaler eller amiraler. I svallvågorna av kuppöversöket så stängdes 15 universitet och ett tusental privata skolor ner. Erdogan tog tillfället i akt att slå ner mot arbetarrörelsen genom att förbjuda 19 fackförbund och inom

journalistiken har den statliga repressionen blivit särskilt uppenbar, genom nedsläckningen av 16 TV-kanaler, 23 radiostationer, 45 tidningar och 29 bokförlag.

Samtidigt är det viktigt att förstå varför statskuppen var dömd att misslyckas – den svarade inte mot någon klassmässig verklighet. Erdogan har militärledningen och större delen av borgerligheten i ryggen samtidigt som han har ett betydande stöd även i arbetarklassen. De tidigare turkiska statskupperna har varit klassiska kupper där borgerligheten ställts sig mot arbetarklassen, med militären i borgerlighetens tjänst.

Internationell ompositionering

SAMTIDIGT SOM DEN interna konflikten rasat i Turkiet så har landet varit högst inblandat i kriget i Syrien, och under det senaste året har deras involvering nått ett antal kritiska punkter, sedan starten av Rysslands ingripande i Syrien.

Det turkiska intresset för Syrien är något som sträcker sig mycket lång tillbaka i tiden, och länderna har länge legat i konflikt med varandra av ekonomiska och geopolitiska orsaker. Turkiet var tidigt involverat i kriget, man stödde den så kallade Fria Syriska Armén och försedde rebellgrupper med vapen och militärutrustning. Den ryska involveringen i kriget i Syrien har till stor del handlat om att bekämpa dessa grupper, till Turkiets förtret.

Det turkiska nedskjutandet av ett ryskt Sukhoi Su-24 i november förra året ledde till en allvar-

lig och mycket känslig diplomatisk kris. Det var första gången sedan 1952 som ett ryskt/sovjetiskt stridsflygplan hade skjutits ner av en NATO-medlem. Knappt en månad före årets kuppöversök så normaliserades dock relationerna mellan Ryssland och Turkiet, genom en formell turkisk kondoleansförklaring för de dödade ryska soldaterna.

SAMTIDIGT HAR RELATIONEN mellan Turkiet och USA blivit allt frostigare. De turkiska attackerna mot USA:s kurdiska allierade har gjort saken minst sagt komplicerad för amerikanerna, och även om inte USA är direkt involverade i sommarens kuppöversök, så är det troligt att de inte skulle haft något direkt emot det om den hade lyckats. Fethulla Gülen – i den mån han faktiskt är inblandad – är något av en favorit bland många inom det amerikanska etablissemanget, och det är troligt att åtminstone Erdogan och AKP ser det som att USA är inblandade i stöten.

Turkiets premiärminister Binali Yildirim förklarade strax efter kuppöversöket att alla länder som står bakom Gülen befinner i krig med Turkiet, en direkt passning till USA med anmärkningsvärt hård ton.

Vad som är uppenbart är att Turkiet just nu navigerar mellan stormakterna, i ett försök att sätta sig själv i bäst position för att främja sina mål. Den turkiska involveringen i kriget i Syrien är i allra högsta grad en fortsättning av detta, och efter sommarens kuppöversök så har det turkiska deltagandet i kriget trappats upp.

FRÅN DEN TIDIGARE MER utomstående positionen av stöd till rebellerna och kränkningar av syriskt gränsterritorium så har Turkiets involvering nu tagit mer konkreta militära former. I augusti inledde Turkiet en regelrätt offensiv i norra Syrien. Officiellt så är målet för offensiven att driva ut Islamiska Staten ur området, men det är ingen hemlighet att den viktigaste prioriteten för offensiven är att förhindra de kurdiska styrkornas frammarsch mot en territoriell förening av de två landområden de kontrollerar i regionen.

När Erdogan talar om att stoppa de ”terrorgrupper som hotar vårt land” så menar han inte bara Islamiska Staten, utan även samtliga kurdiska grupperingar. I denna offensiv så har USA ensidigt ställt sig på Turkiets sida, och sagt att kurderna måste dra sig tillbaka till öster om Eufrat för att få fortsatt amerikanskt stöd.

Mer guld i vågskålen

FRÄCKHETEN USA VISAR när de kräver att deras allierade drar sig tillbaka från en fientlig invasion som sker utan något som helst mandat från den Syriska stat som har laglig rätt till området är tylande. USA försöker med detta reparera relationen med Turkiet, landet är fortfarande jämte Israel och Saudiarabien en värdefull allierad i området, och den geopolitiska förskjutning som skulle ske i världen om Turkiet skulle närma sig

Ryssland är säkerligen något de vill undvika med alla medel.

Kanske säger det också mycket om vad läget i kriget mot Islamiska Staten är just nu. Det ligger nog ett skimmer av segervittring över samtliga inblandades aktioner, och samtliga grupper försöker i första hand förbättra sina positioner inför

en kommande fred eller – kanske mer troligt – fortsättningskrig. Turkiet vill absolut undvika formandet av en självständig kurdisk stat, eller ens en federal republik inom Syriens gränser, och försöker därmed med militär makt stoppa kurdernas landvinningar.

KANSKE FINNS DET EN ärlighet i den irredentism och sekterism som präglar den turkiska propagandan om varför man blandar sig in i kriget i Syrien.

Ena dagen talar Erdogan om att skydda sina turkmenska bröder i Syrien, medan han nästa dag talar om de sunniarabiska bröder i Mosul som Turkiet inte tänker svika, uttalanden som varit omåttligt populära på hemmaplan. Den turkiska traditionen av sekulär nationalism ligger därmed på dödsbädden, och dess arvtagare är en nyrenoverad islamistisk nationalism.

Text: Joel Assarsson,
internationell sekr. RKU